

Markó Róbert

Kisvárdai fesztivál, végállomás

Ha a kisvárdai fesztiválról készül szólni az ember, s némi kutatómunkát folytat, mielőtt a cikkírásnak nekifogna, örömmel tapasztalja, hogy az idén huszonegyedik alkalommal megrendezett segerszemle legalábbis megfelelően dokumentált rendezvény: a tizedik és a huszadik évfordulón is jelent meg róla átfogó-számvető monográfia, mindkettő Darvai Nagy Adrienne tollából.¹ Utóbbi munkájában évről évre és korszakról korszakra elemzi a program-sorozatot. A szerző, aki 2002 és 2008 között művészeti tanácsadóként (többek között tehát a program válogatójaként) segítette a fesztivál munkáját, a kezdetől, 1989-től az alábbi etapokat határozza meg a találkozótörténetében: *Vihar előtt – és azután* (1989–1990); *Gétfesztivál?* (1991–1993); *Kelet-magyar színházi fesztivál* (1994–1997); *Jubileumi színházi találkozó* (1998); *Közép-kelet-európai fiatalok fesztiválja* (1999); *Fesztiválok az ezredfordulón* (2000–2001); *Magyarország második színházi fesztiválja* (2002–2003); *Egyedülálló európai fesztiválműhely* (2004–2007). Már e szakaszmegnevezések is – melyek értelemszerűen egybeesnek a kötet fejezetcímeivel – rámutatnak szinte minden, a kisvárdai fesztivállal kapcsolatosan fölmerülő koncepcionális és infrastrukturális problémára.

(Pécs és/vagy Kisvárdai)

Tulajdonképpen magától értetődik, hogy a POSZT és a kisvárdai fesztivál mint a Magyarország területén megrendezett két legnagyobb szabású – és az állam által mind ez ideig a legjobban, bár jelentősen eltérő mértékben dotált – színházi rendezvénysorozat egymással valamiféle rivalizáló viszonyban, finomabban: párbeszédben van. Koncepcionális értelemben ugyanakkor tökéletes paradoxon e két fesztivál egymás mellett élése. A pécsi versenyprogram válogatója egy-egy határon túli nagyszínházi és kamaraszínházi produkciót hívhat meg a POSZT-ra. Kisvárdai vezérelve az, hogy a határon túli magyar színházaknak nyújtson megmutatkozási lehetőséget. A fentiekből pusztán logikával az alábbi, egymásnak ellentmondó következtetéseket lehet levonni: 1. A határon túli magyar színház *nem része* a magyar színháznak, hiszen a határon túli színházaknak külön fesztiváljuk van. 3. A határon túli magyar színház *feltételesen része* a magyar színháznak, hiszen a legnagyobb költségvetésű színházi fesztiválon meghatározott számú határon túli előadás szerepelhet. 3. A határon túli magyar színház *része* a magyar színháznak, hiszen a határon túli magyar színházaknak saját fesztiváljuk van Magyarországon, ráadásul

két előadással az országos (!) színházi találkozón is jelen lehetnek.

Ezek után talán nem rosszhiszemű az a vélemény, mely szerint két, koncepcionálisan ingoványos fesztivált fenntartani hazánkban meglehetősen luxus. (Miközben nincsen például jelentős nemzetközi színházi fesztiválunk – sem olyan, amely fontos külföldi produkciókat mutatna meg a hazai szakmának és közönségnek, sem olyan, amely a magyar színház eredményeit széles mértékben promotálhatná a külföldi szakembereknek. Nem az akarat és a tehetség hiányzik, hanem a pénz, lásd – a teljesség igénye nélkül – Kortárs Drámafesztivál, Bárka Fesztivál, a Nemzeti Színház fesztiválja a BŐF keretében, DunaPart stb.) A fentiek természetesen nem jelentik azt, hogy akár a pécsi, akár a kisvárdai fesztivál felesleges vagy elhagyható lenne, csupán a vezérelvek közös és szakmai alapú átgondolására hívják fel a figyelmet.

Annál is inkább, mivel e koncepcionális mizéria egyáltalán nem új keletű. Már 2005-ben világosan látszott, hogy gyors beavatkozásra lenne szükség: Karsai György, az V. POSZT válogatója – az ő program-összeállítását fogadta talán a legnagyobb egyetértés mind a szakma, mind a közönség részéről a pécsi találkozótörténetében – épp e lap hasábjain szolt arról, hogy az általa legmagasabbra értékelt tizenhat produkció közül hét született határon túli magyar színházakban.² Tavaly pedig a Kolozsvári Állami Magyar Színház *Ványa* bácsija kapcsán kipattant vitában mondta el – sokadszorra – Tompa Gábor, a sétatéri teátrum igazgatója: „Azonkívül, hogy az egyetemes magyar színházi kultúrának nyelvileg a szerves része vagyunk, úgy is, mint a legrégebb magyar színházi társulat, sok közünk nincs a magyarországi színházi kultúrához. Egészen más színházi kultúrához tartozunk, s ugyanezt elmondhatják a vajdasági és a szlovákiai színházak is.”³

(határon innen és túl)

Hogy a vázolt problémákat időről időre a kisvárdai fesztivál szervezői is érzékelik, jól mutatja a többszöri névváltoztatás. Az eseménysorozat 1989-ben Nemze-

¹ Darvai Nagy Adrienne: *Színek Kisvárdán*. Informa, Nyíregyháza, 1998 és uő.: *A kisvárdai fesztivál*. Várszínház és Művészetek Háza, Kisvárdai, [2008].

² Karsai György: Volt egyszer egy szezon II. *SZÍNHÁZ*, 2005. június.

³ Teatrianon. Tibori Szabó Zoltán riportja. *Népszabadság*, 2008. június 29.

tiségi Színházak Találkozójaként debütált, a következő évben Magyar Nemzetiségi Színházak Fesztiváljaként folytatódott, 1991-ben Magyar Nemzeti Kisebbségi Színházak Fesztiváljaként szerepelt, s 1992 és 2008 között viselte a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja nevet. Ez évtől Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiváljának hívják. Szakmai szempontból indokolatlanul és indokolhatatlanul.

„Mivel az idelátogató színházak nagy része hozzánk hasonlóan az Európai Unió tagja lett, így a »határon túli« jelző okafogyottá vált” – állítja programfűzetbeli beköszöntőjében Nyakó Béla, a fesztivált szervező Művészetek Háza igazgatója. A másik érv a névváltoztatás mellett, hogy – Oláh Albert polgármester szavával – „a színház legfontosabb feladata édes anyanyelvünk ápolása”. A harmadik pedig: magyarországi előadások is szerepelnek az idei programban. Megjegyzés a fentiekhez: először is, a Kisvárdán megjelenő négy ország – Szlovákia, Ukrajna, Románia és Szerbia – közül csupán kettő tagja az EU-nak. Másodsor: a nyelvápolás aligha a színház (elsődleges) missziója, de ha az volna is, mindegy, hogy „magyar” vagy „határon túli magyar” címszó alatt történik. Harmadszor: az egyetlen magyarországi kőszínházi produkció a fesztiválon a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház *Kőműves Kelemenje*. Mindezeknél azonban jóval lényegesebb, hogy a „határon túli” jelző elhagyásával a fesztivál neve nem tükrözi többé annak profilját. Hiszen Kisvárdai funkciója csaknem a kezdetek óta ugyanaz: lehetőséget biztosítani a határon túli magyar színházaknak a találkozásra és a megmutatkozásra.

Újabb kérdés, hogy az eseménysorozaton ki találkozik kivel, s a megmutatkozás kinek szól. Kézenfekvő válasz lenne, hogy a cél az anyaországi és a határon túli szakma találkozása, ez azonban rendszerint nem valósul meg – Kisvárdán meglehetősen halovány a határon inneni szakmai jelenlét, a hazai résztvevők száma rendszerint néhány kritikusra korlátozódik, továbbá azokra a szakemberekre, akik a szakmai beszélgetések felkért hozzászólóiként vesznek részt a találkozón. E délelőtti szakmai programok – korábbi nevükön: kiértékelők, mely elnevezést csaknem évtizedes munkával sem sikerült teljesen kiirtani a várdai szóhasználatból – akár jelentős tanulságokkal is szolgálhatnak, ha a megfelelő ember irányítja őket, s nagy eredménye a tavalyig regnáló művészi tanácsadó testületnek – Darvai Nagy Adrienne-nek és Szűcs Katalin Ágnesnek –, hogy az utóbbi fesztiválokra olyan nemzetközileg is elismert szakemberek szólaltak meg, mint Ascher Tamás, Fodor Tamás vagy Zsámbéki Gábor. Ugyanakkor sok helyről hallani – innen a „kiértékelő” terminus is –, hogy e beszélgetések gyakran tűntek fel olyan színben, mintha a nagy magyar szakma oktatója a kicsi határon túlit. Ismét Tompa Gáboré a legsommásabb vélemény: „Belterjes, homokba dugott fejű a kis magyarországi színházi társadalom, teljes mértékben le van maradva a világ legtöbb színházi dolgozójától”, továbbá: „az anyaországi színjátszás szakadt le a határon túlról, meg a színházi valóságtól is”.⁴

Egyfelől az anyaországi szakmai jelenlétet, másfelől viszont – vérmérséklettől is függően – a kioktató jellegét erősíti, hogy 2001 óta kizárólag magyarországi szakemberek alkotják a fesztivál szakmai zsűrijét. Ennek a döntésnek a haszna azonban mindenképpen több, mint a kára: így bizonyosan nem vádolható részrehajlással a zsűri (vagy éppen a szakmai vita indítója), s gyaníthatóan kisvárdai zsűritagságból ered több budapesti vendégszínházra szóló meghívás. Sőt szerződés is: a jövő évadban például az a Béres Márta játssza az *Othello* Desdemónáját a Vígszínházban, akit Eszenyi Enikő alighanem kisvárdai zsűritagként fedezett fel magának a szabadkai Kosztolányi Színház előadásában. (Hogy aztán ez az eset – és a hasonló történetek – mennyire szerencsések akár a határon túli színházakban maradók, akár a szerződők, akár a szerződöttök szempontjából, már külön tanulmányt érdemelne.) Ugyancsak kisvárdai zsűritagként támadt olyan ötlete Alföldi Róbertnek, hogy az általa legkíválónb tartott határon túli színészekkel hozzon létre produkciót a budapesti Nemzetiben – igaz, úgy hírlik, ez csupán ötlet maradt.

(Kisvárdai, végállomás)

A határon túli magyar színházak anyaországi megmutatkozása minden bizonnyal kardinális fontosságú ügy. Lássuk be: a magyar színházi szakma (legalábbis számszakilag) legjelentősebb része Budapesten él, éppen ezért egy budapesti előadás-sorozat sok mindenre megoldást nyújtana. Létezik is ilyen kezdeményezés, a Vendégségben Budapesten azonban – természetesen anyagi okokból – nem vállalhatja, hogy átfogó képet adjon minden határon túli színház programjáról-évadjáról. Ötleként felmerülhet egy, a Vidéki Színházak Találkozójának mintájára megrendezett program, de – tekintve, hogy általam nem ismert okból az idei VSZT is elmaradt – ennek realitása meglehetősen csekély. Úgy tűnik tehát, a probléma legjobb megoldása még mindig a határon túli színházak fesztiválja.

A kisvárdai programban az idén először limitálták a szervezők a versenyelőadások számát: Urbán Balázs tizennégy produkciót válogathatott a programba. E redukció a színvonal szempontjából mindenképpen előnyös, a szelektor pedig így ír a programfűzetben: „A fesztiválnak szükségszerűen el kell mozdulnia abba az irányba, hogy a tizennégy meghívott előadás lehetőség szerint valóban a tizennégy legjobb határon túli produkció legyen, s ha ennek az az ára, hogy csupán hét-nyolc színház előadásai alkossák a versenyprogramot, ezt is fel kell majd vállalni.” Emellett a versenyen kívüli és a szórakoztató programban más teátrumok is megmutatkozási lehetőséget kaphatnak. Egy másik, ugyancsak járhatónak tűnő út, hogy az eddigi gyakorlatnak megfelelően minden színház jelen lehet a fesztiválon – egy-egy maga választotta produkcióval, elő- és fesztiválzsűri nélkül, a seregszemle-jellegét erősítő.

Ákárhogy legyen azonban, egy dolog biztosnak tűnik: Kisvárdai város (jelenleg) alkalmatlan arra, hogy bő egyhetes, nagyjából húsz társulatot és harminc előadást tömörítő színházi fesztivált rendezzen.

⁴ Uo.

Fontos leszögezni, hogy a lelkes és a lehetőségekhez képest szakszerű szervezés a legcsekélyebb mértékben sem okolható ezért. Sokkal inkább az infrastruktúra hiánya: Kisvárdán nincsen megfelelő minőségű és számú szállodai vagy panziószoza, ahol legalább a fellépő művészeket az őket megillető körülmények között el lehetne helyezni; nincsen továbbá megfelelő színpadtechnika sem. Tény, hogy minden produkció veszt az erejéből (legalábbis átalakul), ha nem eredeti játszóhelyén mutatják be. Ám mind a csekély mélységű várdai művelődésiház-színpad, mind az óriási, borzalmas akusztikájú várszínpad, mind a gimnáziumi aula és a tornacsarnok mint fesztiválhelyszín zömmel hasznavethetetlen. A még legjobban felszerelt

művelődési házban is rendkívül gyér például a lámpapark, nincsen zsinórpaddás, nincsenek trégerok, s a nagyjából húsz méter széles színpadon alig van előadás, amely ne veszítene tempójából. Igaz, hosszú évek óta a fiókban lapul Bán Ferenc színházterve – hogy az építkezés miatt nem indult meg mindeddig, hivatalosan nem tudni. Mindenesetre most, hogy két megyeszékhely – Debrecen és Szombathely – színházépületének munkálatai szakadtak félbe, aligha valószínű, hogy Kisvárdának a közeljövőben kőszínháza lehetne.

Van, persze, mindezek helyett a sörsátor a művház mellett, amely sokunk számos kedves és hasznos beszélgetésének színhelye...

Markó Róbert

Így s úgy s megint

HÁROM TAMÁSI-ELŐADÁS

Bár a kisvárdai versenyprogramot válogató Urbán Balázs előre leszögezte: semmiféle tematikai elv érvényesítésének szándéka nem vezérli, mégis összehozott egy fesztivált a fesztiválban. Tamási Áron háromszor-kétszer-egyszer jelent meg ugyanis Kisvárdán: három előadással, két darabbal és egy személyben. A három előadás három rendezője közül kettőnek, Bocsárdi Lászlónak és Török Violának – korábról tudjuk – anyanyelve Tamási; a harmadik, Vidnyánszky Attila először gyürkőzött neki a székelly szerző szövegének. Nem véletlen a kifejezés: Vidnyánszky, Török és Bocsárdi előadását egyaránt a Tamási szövegével való küzdelmes viszony határozza meg.

Aki kicsit is otthonos Vidnyánszky Attila munkáiban, tudja: a rendező a színpadi szöveget szinte minden esetben nyersanyagként használja, a készülő előadás szándéka, mondanivalója szerint vágja, strukturálja, át- és újraírja. Ehhez képest a komáromi Jókai Színház társulatával készített *Énekes madár* szövegén az eredetihez képest csupán aprócska változtatások estek. Vidnyánszky le is írja a produkció műsorfüzetében, hogy kezdetben jelentősebb szövegmódosításokat tervezett, ám a sűrűn szőtt Tamási-alkotás húzhatatlannak bizonyult. Nincs is ezzel komolyabb probléma, hiszen az *Énekes madár* a szerző talán legkimunkáltabb, legpontosabb darabja, mely édes-keserű humorával szórakoztat, emberi örökérvényűségével mélységeket érint – vagyis különösebb dramaturgiai beavatkozások nélkül is megáll a lábán. Nagyobb baj, hogy ezúttal sem alkotói vízió, sem pontosan végigvitt szándék nem tapintható ki az előadásban. Ondrascsek Péter díszlete több egészen kiváló munka – a legutóbbiak közül például a debreceni *Úri muri* vagy

a *Halotti pompa* egyszerre realiztikus és elemelt látványterve – után itt csaknem teljes egészében Tamási utasításait követi, kevés invencióval s olykor nem éppen praktikusán. Ami kút, az mindvégig kút, ami kerítésléc, az mindvégig kerítésléc, ami csupor, az mindvégig csupor; ráadásul minden „el is sül” ezen a színpadon: a kútlánc leoldódik, a kerítésléc elhasad, a csupor összetörik. Pedig az *Énekes madár* kulcsjeleneinek – a csodák megvalósításakor – égető szükségük lenne a nagyszerűbbnél nagyszerűbb színpadtechnikai leleményekre. Ám mindenféle mesei illúziót megöl, hogy a házfal kimozdításakor jól láthatóan a díszletszoba aljára erősített kerekok lépnek működésbe, Kömény Móra megmenekülésekor acélhuzal recseg-teti fel néhány centiméterrel a szemre is műanyag körtefaágot, végül a vászonholdat redőződve úsztatják be a fiatal szerelmesek mögé. (Természetesen elképzelhető, hogy a vázolt szcenikai problémák egy része a kisvárdai művelődési ház elégtelen technikai adottságainak tudható be.)